

PEDAGÓG, KULTÚRNO-OSVETOVÝ PRACOVNÍK A HISTORIK BARTOLOMEJ KRPELEC (65 rokov od úmrtia)¹

Nadežda JURČIŠINOVÁ

Dňa 7. septembra 2022 uplynulo 65 rokov od smrti školského inšpektora, pedagóga, kultúrno-osvetového činiteľa, národovca, publicistu a historika Bartolomeja Krpelca, ktorého život a pôsobenie boli od roku 1925 až do smrti späté s Bardejovom.

Bartolomej Krpelec sa narodil 21. novembra 1897 v obci Bottyán, blízko Vaczova v Uhorsku (dnes Maďarsko). Jeho rodičia boli Slováci evanjelického vierovyznania. Otec Jozef Krpelec a matka Mária, rodená Gallová, sa do obce Bottyán prisťahovali z Turčianskeho Sv. Martina. Gymnaziálne štúdium absolvoval v rokoch 1891 – 1895 na evanjelickom gymnáziu v Banskej Bystrici a pokračoval v štúdiu na učiteľskom ústave v Lučenci v rokoch 1895 – 1899.

V roku 1900 sa oženil s Máriou, dcérou evanjelického farára Pavla Slančíka, sestrou slovenskej spisovateľky Boženy Slančíkovej – Timravy, ktorá do Bardejova za sestrou pravidelne prichádzala na rodinné návštevy. Po absolvovaní učiteľského ústavu prišiel v roku 1899 do Beluji pri Banskej Bystrici. Jeho prvou učiteľskou stanicou bola tunajšia evanjelická škola, kde pôsobil od septembra 1898 do decembra 1910. Potom prešiel na miesto učiteľa na evanjelickú školu v Sucháni od decembra 1910 do 8. októbra 1919. V Sucháni okrem učiteľského pôsobenia založil účastinársku mliekareň a riadil potravné družstvo. Na pletenie košíkov z vŕby usporiadal košíkársky kurz. V roku 1919 bol vymenovaný za školského inšpektora v Ipeľských Šahách, kde pôsobil päť rokov. Jeho prácu mu tu značne komplikovali tunajší obyvatelia naladení proti československému štátu, takže jeho pôsobenie na južnom Slovensku nebolo jednoduché.

V roku 1925 bol preložený z Ipeľských Šiach do Bardejova, kde nastúpil na miesto školského inšpektora 8. marca 1925 a zastával ho do 1. septembra 1939, keď bol pre svoje protifašistické postoje predčasne penzionovaný. Jeho pričinením ako školského inšpektora sa v dnešnom bardejovskom a svidníckom okrese otvorilo 21 štátnych škôl a päť neštátnych s 35 triedami. Boli zriadené v 16 obciach, kde predtým školy neboli. Založené boli aj dve meštianske školy (v Zborove a vo Svidníku). Spravoval teda pomerne rozsiahly región. Napriek sťaženým podmienkam na cestovanie po obciach, situáciu v nich poznal veľmi dobre. Vedel o ťažkostiach i radoostiach jednotlivých učiteľov a ich žiakov. Staral sa o skvalitnenie pedagogického zboru zvereného inšpektorátu a pedagógov viedol k aktívnej činnosti. Dbal o stavovský kredit učiteľského povolania. Kvalitné základy prvého stupňa vzdelávania považoval pre budúcnosť každého človeka za veľmi dôležité. Nebyrokratickou formou vykonávania inšpektorského úradu si získal dôveru, úctu i rešpekt nielen medzi učiteľmi, ale aj predstaviteľmi obcí i miest, ako aj duchovnými jednotlivých konfesií.

1 Príspevok vznikol v rámci projektu APVV č. 19-0058 *Multietnicita a multikonfesionalita a ich vplyv na spoločenský, politický a kultúrny vývoj okrajových oblastí v prvej polovici 20. storočia (na príklade východného Slovenska a Podkarpatskej Rusi)*.

Nebol iba intelektuálnym pracovníkom, ale bol aj prakticky založený človek, ktorý pre svojich žiakov založil ovocinársku škôlku (štepnicu), ktorá bola veľkou oporou ovocinárstva v celom okrese a podieľala sa na jeho rozvoji.

Angažoval sa aj spoločensko-kultúrnym živote Bardejova. Keď sa v máji 1925 vzdal funkcie predsedu miestnej organizácie Matice slovenskej prvý slovenský školský inšpektor pre okresy Bardejov a Svidník Ferdinand Klochány, ktorý odišiel na nové pracovisko do Nitry, na uvoľnenom poste krátko pôsobil (do augusta 1925) B. Krpelec. Aj v nasledujúcich rokoch bol dlhoročným funkcionárom Matice slovenskej.

Svojim podriadeným bol príkladom aj osobnou ľudovýmičinnou prácou a vzdelávacou činnosťou, tvorbou učebníc, publicistickou a výskumnou činnosťou. Zanechal po sebe výsledky značnej publicistickej činnosti z oblasti histórie, poľnohospodárstva a kultúry. Už pred rokom 1918 písal články do Národných novín a Slovenského týždenníka, po roku 1918 aj do Slovenského denníka, Gazdovských novín, do týždenníka *Šariš*, do Východného Slováka, do Hontianskeho Slováka redigovaného evanjelickým farárom P. Bujňakom. V ilustrovanom časopise *Nové Slovensko* publikoval historický článok *Bardijov* a v ilustrovanom časopise *Nový svet* články *Svetová vojna na pôde Slovenska* (1936), *Ľudové kroje v okolí Bardejova* (1937) a *Bardejov, jeho kúpele a okolie* (1941). Celkom napísal vyše 200 článkov o histórii, národopise, hospodárstve, ovocinárstve a i.

Bol spoluautorom viacerých publikácií. V roku 1921 spolu s inšpektorom Petrom Zgutom napísal *Zemepis župy Hontianskej pre základné školy* (Martin 1921). Spolupracoval aj na vydaní *Slovenského náučného slovníka* Pavla Bujnáka (III. diel Bratislava – Praha 1936). Spolu J. Nejedlým a M. K. Smolekom vydali v Prešove v roku 1935 prácu *Košikárstvo a jeho význam pre ľudový priemysel na Slovensku*. V zborníku *Alex. Pogorielova a J. Zimáka Vpád maďarských boľševikov na Slovensko roku 1919* spracoval historickú časť. Kniha vyšla v Trnave roku 1936, mala 313 strán a historický opis Krpelca je na 92 stranách. Pre Bardejov je však nesporne najvýznamnejšia a najhodnotnejšia monografia Bardejov a jeho okolie dávno a dnes so 110 ilustráciami (392 strán). Knihu vydal Miestny odbor Matice slovenskej v Bardejove v roku 1935. Celé štyri roky trvalo kým bola vydaná, keďže autor ju dokončil ešte v roku 1931. Matica slovenská v Turčianskom Sv. Marine ocenila jeho prácu pochvalným vyjadrením: *„Vítame prácu zo slovenskej minulosti, ktorá náležite vyťažila všetku látku. Bartolomejovi Krpelcovi za jeho dielo Bardejov a jeho okolie v plnej miere patrí zásluha. V knihe rozvrhnutej do ôsmych častí zhrnul veľmi bohatý materiál národopisného východu, o ktorý je stále väčší a väčší záujem. Pôvodca – ako sám hovorí – nechcel napísať knihu pre vysoko odborné vrstvy. Krpelcov Bardejov a jeho okolie je jednou z najväčších monografií Slovenska.“* Aj dlhoročný správca Matice slovenskej Jozef Škultéty o Krpelcovej knihe do *Slovenských pohľadov* v roku 1935 napísal: *„Kniha o Bardejove a jeho okolí nech je príkladom a povzbudením, ako nám treba pozorovať, zaznačiť a opisovať život v slovenských krajoch. Mne odľahlo na svedomí, keď som zazrel túto knižku.“*

Nemožno nespomenúť účasť B. Krpelca i jeho rodiny na protifašistickom odboji v období druhej svetovej vojny. Pre svoje protifašistické názory v roku 1939 bol nútený ísť do dôchodku. V roku 1941 bol členom ilegálnej odbojovej skupiny ako príslušník občianskeho odboja. Určitým zadostučinením preňho bolo, keď krátko po oslobodení vtedajší minister národnej obrany generál Ludvík Svoboda túto jeho

činnosť podporujúcu zápas o znovunadobudnutie slobody ocenil. Text ocenenia znel: „*Ministr národní obrany vyslovuje Vám za záslužnou spoluúčasť a podporu partyzánskeho hnutia směřujícího k osvobození republiky Československé svůj DÍK a UZNÁNÍ. Praha 30. čerona 1947. gen. Svoboda, v. r. – ministr národní obrany – Bartolomej KRPELEC.*“

Školský inšpektor, národovec, publicista a historik B. Krpelec bol jednou z najvýznamnejších osobností Bardejova v prvej polovici 20. storočia. Už za Rakúsko-Uhorska bol Slovákom a národovcom, maďarskí profesori ho charakterizovali ako „panslávskeho tótočka“. V roku 1918 ho medzi 400 slovenských národovcov zaradili aj Vavro Šrobár a Karol Anton Medvecký. Nepatrili medzi tichých a obozretných národovcov, práve naopak. O takých Ján Trokan v roku 1850 povedal: „*Mal si, máš a mať budeš rod môj milý mužov, čo Teba vrúčne milovali, ktorí za Teba, Tebe a s Tebou žili.*“

B. Krpelec zasiahol do slovenskej pedagogiky, ale vtedajší režim pre „zlý kádrový profil“ jeho prácu plne neocenil. Po februári 1948 bol v nemilosti úradov a musel sa ako dôchodca a starý pán, vážne chorý, pravidelne hlásiť Zboru národnej bezpečnosti. Zomrel v Bardejove 7. septembra 1957, pochovaný je na evanjelickom cintoríne. Na náhrobnom kameni B. Krpelca je pôsobivé motto: „*Miloval svojich, obetoval všetko na obranu svojich, mnohí ho nepoznali, preto jeho celý život bol utrpením.*“ Spolu s ním je v hrobe pochovaná jeho manželka Mária.

Použitá literatúra:

- BEŇO, Marián. Spomienka na významného pedagóga a historika Bardejova. Uplynulo 50. rokov od úmrtia Bartolomeja Krpelca. In *Bardejovské novosti*, roč. 18, 2007, č. 39, s. 3.
- FECSKOVÁ, Silvia. Zabudnutý národovec. Spomienka na historika a pedagóga B. Krpelca. In *Poddukelské noviny*, roč. 30, 1989, č. 50, s. 3.
- FECSKOVÁ, S. O jednej starej nezaujímavej budove – škole. In *Bardejovské novosti*, roč. 15, 2005, č. 34, s. 5.
- rob – an –. Z histórie Bardejova: 60 rokov Bardejova a jeho okolia. Kto bol Bartolomej Krpelec. In *Spravodajca Bardejov*, roč. 21, jún 1991, s. 23-27.
- KRPELEC, Bartolomej. *Bardejov a jeho okolie dávno a dnes*. Bardejov : Miestny odbor Matice slovenskej, 1935, 392 s.
- Slovenský biografický slovník, III. zväzok*. Martin : Matica slovenská, 1989, s. 276-277.